

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

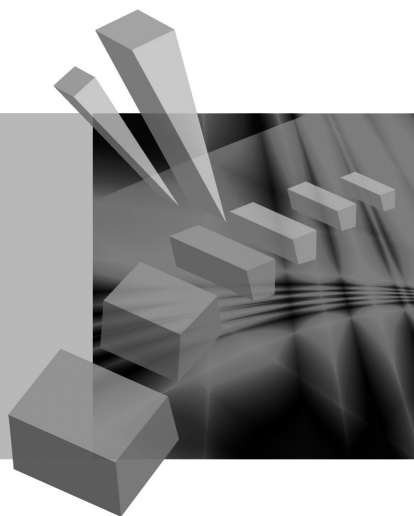
RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

278

Taksonomia 20

Klasyfikacja i analiza danych – teoria i zastosowania

Redaktorzy naukowi

Krzysztof Jajuga

Marek Walesiak

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redaktor Wydawnictwa: Aleksandra Śliwka

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Małgorzata Czupryńska

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się

na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Tytuł dofinansowany ze środków Narodowego Banku Polskiego

oraz ze środków Sekcji Klasyfikacji i Analizy danych PTS

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie

wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Wrocław 2013

ISSN 1899-3192 (Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu)

ISSN 1505-9332 (Taksonomia)

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Józef Pocięcha: Wskaźniki finansowe a klasyfikacyjne modele predykcji upadłości firm	15
Eugeniusz Gatnar: Analiza miar adekwatności rezerw walutowych	23
Marek Walesiak: Zagadnienie doboru liczby klas w klasyfikacji spektralnej	33
Joanicjusz Nazarko, Joanna Ejdyś, Anna Kononiuk, Anna M. Olszewska: Analiza strukturalna jako metoda klasyfikacji danych w badaniach foresight	44
Andrzej Bąk: Metody porządkowania liniowego w polskiej taksonomii – pakiet <code>pllord</code>	54
Aleksandra Łuczak, Feliks Wysocki: Zastosowanie mediany przestrzennej Webera i metody TOPSIS w ujęciu pozycyjnym do konstrukcji syntetycznego miernika poziomu życia	63
Ewa Roszkowska: Zastosowanie rozmytej metody TOPSIS do oceny ofert negocjacyjnych	74
Jacek Batóg: Analiza wrażliwości metody ELECTRE III na obserwacje nietypowe i zmianę wartości progowych	85
Jerzy Korzeniewski: Modyfikacja metody HINoV selekcji zmiennych w analizie skupień	93
Małgorzata Markowska, Danuta Strahl: Wykorzystanie referencyjnego systemu granicznego do klasyfikacji europejskiej przestrzeni regionalnej ze względu na filar inteligentnego rozwoju – kreatywne regiony	101
Elżbieta Sobczak: Inteligentne struktury pracujących a efekty strukturalne zmian zatrudnienia w państwach Unii Europejskiej.....	111
Elżbieta Gołata, Grażyna Dehnel: Rozbieżności szacunków NSP 2011 i BAEL.....	120
Iwona Foryś: Wykorzystanie analizy historii zdarzeń do badania powtórnych sprzedaży na lokalnym rynku mieszkaniowym	131
Hanna Dudek, Joanna Landmesser: Wpływ relatywnej deprivacji na subiektywne postrzeganie dochodów.....	142
Grażyna Łaska: Syntaksonomia numeryczna w klasyfikacji, identyfikacji i analizie przemian zbiorowisk roślinnych	151
Magdalena Osińska, Marcin Faldziński, Tomasz Zdanowicz: Analiza zależności między procesami fundamentalnymi a rynkiem kapitałowym w Chinach	161

Andrzej Bąk, Tomasz Bartłomowicz: Mikroekonometryczne modele wielomianowe i ich zastosowanie w analizie preferencji z wykorzystaniem programu R	169
Andrzej Dudek, Bartosz Kwaśniewski: Przetwarzanie równoległe algorytmów analizy skupień w technologii CUDA	180
Michał Trzęsiok: Wycena rynkowej wartości nieruchomości z wykorzystaniem wybranych metod wielowymiarowej analizy statystycznej	188
Joanna Trzęsiok: Wybrane symulacyjne techniki porównywania nieparametrycznych metod regresji.....	197
Artur Mikulec: Kryterium Mojeny i Wisharta w analizie skupień – przypadek skupień o różnych macierzach kowariancji	206
Artur Zaborski: Analiza <i>unfolding</i> z wykorzystaniem modelu grawitacji	216
Justyna Wilk: Identyfikacja obszarów problemowych i wzrostowych w województwie dolnośląskim w zakresie kapitału ludzkiego	225
Karolina Bartos: Analiza ryzyka odejścia studenta z uczelni po uzyskaniu dyplomu licencjata – zastosowanie sieci MLP	236
Ewa Genge: Segmentacja uczestników Industriady z wykorzystaniem analizy klas ukrytych	246
Izabela Kurzawa: Wielomianowy model logitowy jako narzędzie identyfikacji czynników wpływających na sytuację mieszkaniową polskich gospodarstw domowych	254
Marek Lubicz, Maciej Zięba, Konrad Pawelczyk, Adam Rzechonek, Jerzy Kołodziej: Modele eksploracji danych niezbilansowanych – procedury klasyfikacji dla zadania analizy ryzyka operacyjnego.....	262
Aleksandra Łuczak: Zastosowanie rozmytej hierarchicznej analizy w tworzeniu strategii rozwoju jednostek administracyjnych	271
Marcin Pelka: Rozmyta klasyfikacja spektralna <i>c</i> -średnich dla danych symbolicznych interwałowych	282
Małgorzata Machowska-Szewczyk: Klasyfikacja obiektów reprezentowanych przez różnego rodzaju cechy symboliczne	290
Ewa Chodakowska: Indeks Malmquista w klasyfikacji podmiotów gospodarczych według zmian ich względnej produktywności działania	300
Beata Bieszk-Stolorz, Iwona Markowicz: Wykorzystanie modeli proporcjonalnego i nieproporcjonalnego hazardu Coxa do badania szansy podjęcia pracy w zależności od rodzaju bezrobocia	311
Marcin Salamaga: Weryfikacja teorii poziomu rozwoju gospodarczego J.H. Dunninga w ujęciu sektorowym w wybranych krajach Unii Europejskiej	321
Justyna Wilk, Michał Bernard Pietrzak, Stanisław Matusik: Sytuacja społeczno-gospodarcza jako determinanta migracji wewnętrznych w Polsce.	330
Hanna Gruchociak: Delimitacja lokalnych rynków pracy w Polsce na podstawie danych z badania przepływów ludności związanych z zatrudnieniem	343

Radosław Pietrzyk: Efektywność inwestycji polskich funduszy inwestycyjnych z tytułu doboru papierów wartościowych i umiejętności wykorzystania trendów rynkowych	351
Sabina Denkowska: Procedury testowań wielokrotnych	362

Summaries

Józef Pocięcha: Financial ratios and classification models of bankruptcy prediction	22
Eugeniusz Gatnar: Analysis of FX reserve adequacy measures	32
Marek Walesiak: Automatic determination of the number of clusters using spectral clustering	43
Joanicjusz Nazarko, Joanna Ejdys, Anna Kononiuk, Anna M. Olszewska: Structural analysis as a method of data classification in foresight research	53
Andrzej Bąk: Linear ordering methods in Polish taxonomy – pllord package	62
Aleksandra Łuczak, Feliks Wysocki: The application of spatial median of Weber and the method TOPSIS in positional formulation for the construction of synthetic measure of standard of living	73
Ewa Roszkowska: Application of the fuzzy TOPSIS method to the estimation of negotiation offers.....	84
Jacek Batóg: Sensitivity analysis of ELECTRE III method for outliers and change of thresholds	92
Jerzy Korzeniewski: Modification of the HINoV method of selecting variables in cluster analysis	100
Małgorzata Markowska, Danuta Strahl: Implementation of reference limit system for the European regional space classification regarding smart growth pillar – creative regions	110
Elżbieta Sobczak: Smart workforce structures versus structural effects of employment changes in the European Union countries	119
Elżbieta Gołata, Grażyna Dehnel: Divergence in National Census 2011 and LFS estimates.....	130
Iwona Foryś: Event history analysis in the resale study on the local housing market	141
Hanna Dudek, Joanna Landmesser: Impact of the relative deprivation on subjective income satisfaction	150
Grażyna Łaska: Numerical syntaxonomy in classification, identification and analysis of changes of secondary communities	160
Magdalena Osińska, Marcin Faldziński, Tomasz Zdanowicz: Analysis of relations between fundamental processes and capital market in China.....	166
Andrzej Bąk, Tomasz Bartłomowicz: Microeconomic polynomial models and their application in the analysis of preferences using R program.....	179

Andrzej Dudek, Bartosz Kwaśniewski: Parallel processing of clustering algorithms in CUDA technology	187
Michał Trzęsiok: Real estate market value estimation based on multivariate statistical analysis	196
Joanna Trzęsiok: On some simulative procedures for comparing nonparametric methods of regression.....	205
Artur Mikulec: Mojena and Wishart criterion in cluster analysis – the case of clusters with different covariance matrices	215
Artur Zaborski: Unfolding analysis by using gravity model	224
Justyna Wilk: Determination of problem and growth areas in Dolnośląskie Voivodship as regards human capital.....	235
Karolina Bartos: Risk analysis of bachelor students' university abandonment – the use of MLP networks	245
Ewa Genge: Clustering of industrial holiday participants with the use of latent class analysis.....	253
Izabela Kurzawa: Multinomial logit model as a tool to identify the factors affecting the housing situation of Polish households.....	261
Marek Lubicz, Maciej Zięba, Konrad Pawelczyk, Adam Rzechonek, Jerzy Kołodziej: Modelling class imbalance problems: comparing classification approaches for surgical risk analysis	270
Aleksandra Łuczak: The application of fuzzy hierarchical analysis to the evaluation of validity of strategic factors in administrative districts.....	281
Marcin Pełka: A spectral fuzzy c-means clustering algorithm for interval-valued symbolic data	289
Małgorzata Machowska-Szewczyk: Clustering algorithms for mixed-feature symbolic objects	299
Ewa Chodakowska: Malmquist index in enterprises classification on the basis of relative productivity changes	310
Beata Bieszk-Stolorz, Iwona Markowicz: Using proportional and non proportional Cox hazard models to research the chances for taking up a job according to the type of unemployment	320
Marcin Salamaga: Verification J.H. Dunning's theory of economic development by economic sectors in some EU countries	329
Justyna Wilk, Michał Bernard Pietrzak, Stanisław Matusik: Socio-economic situation as a determinant of internal migration in Poland	342
Hanna Gruchociak: Delimitation of local labor markets in Poland on the basis of the employment-related population flows research.....	350
Radosław Pietrzyk: Selectivity and timing in Polish mutual funds performance measurement	361
Sabina Denkowska: Multiple testing procedures.....	369

Jacek Batóg

Uniwersytet Szczeciński

ANALIZA WRAŻLIWOŚCI METODY ELECTRE III NA OBSERWACJE NIETYPOWE I ZMIANĘ WARTOŚCI PROGOWYCH

Streszczenie: W artykule przeprowadzono analizę wrażliwości dwóch wybranych metod porządkowania obiektów, Taksonomicznej Miary Rozwoju i ELECTRE III, na wprowadzenie obserwacji nietypowych. Uzyskane wyniki pozwalają stwierdzić, że w przypadku rozważanego zbioru obserwacji niskim poziomem wrażliwości na wpływ obserwacji nietypowych charakteryzuje się wyłącznie ta druga metoda. Badanie obejmowało również ocenę wpływu zmiany wartości progowych stosowanych w metodzie ELECTRE III na rezultaty porządkowania obiektów. Potwierdzony został pogląd o dużym znaczeniu określanych poziomów wartości progowych na otrzymywane wyniki klasyfikacji.

Słowa kluczowe: klasyfikacja, metody porządkowania, obserwacje nietypowe.

1. Wstęp

We wszelkiego rodzaju zjawiskach, w tym również w zjawiskach ekonomicznych, ważną rolę odgrywają zdarzenia nietypowe, które mogą i często mają znaczący wpływ zarówno na ostateczny kształt specyfikowanego modelu, jak i na uzyskiwane za jego pomocą wyniki. Wskazuje się, że obserwacje nietypowe (*outliers*) najczęściej są skutkiem błędnych danych statystycznych lub przejawem znacząco odmiennej realizacji rozpatrywanego procesu. W literaturze przytaczane są zróżnicowane definicje obserwacji nietypowych. Według D. Hawkinsa [1980], obserwacja nietypowa jest to obserwacja na tyle znacząco różniąca się od innych obserwacji, że istnieje podejrzenie, że jest generowana przez inny proces. V. Barnett i T. Lewis [1994] określają jako obserwację nietypową obserwację istotnie różniącą się od innych obserwacji w próbie. D. Pyle podkreśla, że obserwacjami nietypowymi w przypadku danych mierzonych na skali nominalnej mogą być obserwacje o niskiej częstotliwości występowania [Pyle 1999]. Różnice w definicjach obserwacji odstających mogą być również efektem założeń dotyczących charakteru (struktury) analizowanych danych, jak również metod stosowanych do identyfikacji tych obserwacji. Jako przykład można tu podać definicję przekrojowej (*spatial*) obserwacji nietypowej rozumianej jako obiekt, którego charakterystyki niezwiązane z jego przestrzennymi

atrybutami są znacząco odmienne od obiektów znajdujących się w jego sąsiedztwie, nawet wówczas, gdy nie odróżnia się on od obiektów całej populacji [Shekhar, Lu, Zhang 2003].

Oprócz obserwacji nietypowych wymieniane są w literaturze również inne rodzaje obserwacji obniżających jakość danych i wpływających na obciążenie uzyskiwanych wyników, takie jak obserwacje dźwigniowe czy obserwacje wpływowe [Kufel 2010, s. 136]. W pracach A.J. Foxa [1972] oraz C. Chena i L.M. Liu [1993] wyróżniono cztery rodzaje obserwacji mających istotny wpływ na wyniki procesu modelowania charakterystyczne dla danych w postaci szeregów czasowych: *additive*, *innovative*, *level shift* i *transitory change*. R.S. Tsay [1988] wyróżnia jeszcze jeden rodzaj obserwacji nietypowej – *variance change*.

Stosowane metody identyfikacji obserwacji nietypowych uzależnione są od charakteru tych obserwacji. Obszerny opis klasyfikacji tych metod znaleźć można w pracach [Williams i in. 2002; Lu, Chen, Kou 2003]. Warto też podkreślić, że często ważne jest nie tylko odkrycie obserwacji nietypowych, lecz również określenie stopnia ich nietypowości [Breunig i in. 2000].

Obserwacja nietypowa może powodować zniekształcenia uzyskiwanych wyników, ale często też informuje o wystąpieniu zdarzenia mającego istotne znaczenie merytoryczne. Przykładem mogą być zdarzenia ekstremalne występujące na przykład w analizie ryzyka [*Zarządzanie ryzykiem...* 2007, s. 68]. W przypadku identyfikacji obserwacji nietypowych sugerowane są zazwyczaj dwa podejścia. Pierwsze z nich sprowadza się do usunięcia tych obserwacji. Drugie natomiast polega na wykorzystywaniu w procesie modelowania metod odpornych¹.

Przesłanką przeprowadzonego badania jest stwierdzenie, że obserwacje nietypowe mają znaczący wpływ na wyniki porządkowania uzyskiwane za pomocą metod statystycznej analizy wielowymiarowej. Natomiast jego celem jest porównanie wrażliwości rezultatów dwóch wybranych metod porządkowania obiektów: ELECTRE III oraz Taksonomicznej Miary Rozwoju (TMR) na wpływ obserwacji nietypowych². Pozwoli to określić, czy metody te są wrażliwe na wprowadzenie tego typu obserwacji. Dodatkowo weryfikacji poddana zostanie zmienność wyników porządkowania obiektów uzyskiwanych za pomocą metody ELECTRE III przy dokonywaniu zmian charakterystycznych dla niej wartości progowych: równoważności, preferencji i weta.

2. Opis metody ELECTRE III

Ponieważ metoda Taksonomicznej Miary Rozwoju należąca do grupy metod porządkowania liniowego jest szeroko opisana w literaturze przedmiotu³, ograniczymy

¹ Zdarzają się również propozycje łączące te dwa podejścia, zob. [Motulsky, Brown 2006].

² Wybór tych dwóch metod pozwoli przeciwstawić sobie metodę powszechnie znaną i stosowaną (TMR) z metodą, która jest znacznie mniej popularna, a dodatkowo wykorzystuje subiektywnie określone wartości progowe (ELECTRE III).

³ Począwszy od prac Z. Hellwiga – zob. na przykład [Hellwig 1968].

się do opisu metody ELECTRE III⁴. Metoda ta wykorzystuje relację przewyższania S zdefiniowaną na zbiorze Ω zawierającym obiekty Q_i ($i = 1, 2, \dots, n$), charakteryzowane przez cechy X_j , którym przypisane mogą być wagi k_j ($j = 1, 2, \dots, m$). Wartości cech X_j dla obiektów i oraz i' oznaczone są odpowiednio przez q_{ij} oraz $q_{i'j}$. Konstruowany model preferencji oparty jest na porównywaniu parami poszczególnych obiektów, a przy obliczaniu jego parametrów (współczynników) wykorzystuje się progi preferencji p_j , równoważności g_j i weta v_j , których wartości ustalane są przez tworzącego model. Procedura budowy modelu rozpoczyna się od obliczenia dwóch indeksów nazywanych odpowiednio współczynnikami zgodności $C(Q_p, Q_{i'})$:

$$C(Q_i, Q_{i'}) = \frac{1}{\sum_{j=1}^m k_j} \sum_{j=1}^m k_j C_j(Q_i, Q_{i'}), \quad (1)$$

$$\text{gdzie: } C_j(Q_i, Q_{i'}) = \begin{cases} 1 & \text{dla } q_{ij} + g_j \geq q_{i'j} \\ 0 & \text{dla } q_{ij} + p_j \geq q_{i'j} \\ (p_j + q_{ij} - q_{i'j}) / (p_j - q_j) & \text{dla pozostałych przypadków} \end{cases},$$

i niezgodności $D_j(Q_p, Q_{i'})$:

$$D_j(Q_i, Q_{i'}) = \begin{cases} 1 & \text{dla } q_{ij} + v_j \leq q_{i'j} \\ 0 & \text{dla } q_{ij} + p_j \leq q_{i'j} \\ (q_{i'j} - q_{ij} - p_j) / (v_j - p_j) & \text{dla pozostałych przypadków} \end{cases}, \quad (2)$$

na podstawie których obliczane są następnie współczynniki wiarygodności $S(Q_p, Q_{i'})$:

$$S(Q_i, Q_{i'}) = \begin{cases} C(Q_i, Q_{i'}) & \text{gdy } D_j(Q_i, Q_{i'}) \leq C(Q_i, Q_{i'}) \text{ dla } \forall j \\ C(Q_i, Q_{i'}) \prod_F \frac{1 - D_j(Q_i, Q_{i'})}{1 - C(Q_i, Q_{i'})} & \text{dla } D_j(Q_i, Q_{i'}) > C(Q_i, Q_{i'}) \end{cases} \quad (3)$$

pozwalające określić, w jakim stopniu obiekt Q_i przewyższa obiekt $Q_{i'}$. Relacja przewyższania S zostaje potwierdzona, jeśli poziom wiarygodności $S(Q_i, Q_{i'}) > \lambda - s(\lambda)$, gdzie parametr λ określanym mianem „poziom cięcia” definiowany jest przez decydenta. Wartości poziomów wiarygodności $S(Q_p, Q_{i'})$ pozwalają wyznaczyć macierz wiarygodności, której elementy $T(Q_p, Q_{i'})$ obliczane są następująco:

$$T(Q_i, Q_{i'}) = \begin{cases} 1 & \text{dla } S(Q_i, Q_{i'}) > \lambda - s(\lambda) \\ 0 & \text{dla } S(Q_i, Q_{i'}) \leq \lambda - s(\lambda) \end{cases}, \quad (4)$$

⁴ Zob. na przykład prace [Roy 1991; Figueira, Mousseau, Roy 2005].

a następnie „jakość” $M(i)$ poszczególnych obiektów będącą różnicą między sumą wartości $T(Q_p, Q_i)$ odpowiednich wierszy i kolumn macierzy wiarygodności. Stworzenie ostatecznego uporządkowania obiektów opiera się na dwóch uporządkowaniach cząstkowych: malejącym (zstępującym) i rosnącym (wstępującym).

3. Uzyskane wyniki

Ocena wrażliwości dwóch rozpatrywanych metod na występowanie obserwacji nietypowej przeprowadzona zostanie na podstawie porównania uporządkowań wybranych polskich miast według stopnia ich rozwoju. W badaniu wykorzystane zostały następujące cechy diagnostyczne charakteryzujące poziom rozwoju tych miast w roku 2010 (zob. tab. 1): dochody na 1 mieszkańca (X_1), zużycie energii elektrycznej na 1 mieszkańca (X_2), saldo migracji ogółem na pobyt stały (X_3), przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto (Polska = 100) (X_4), liczba samochodów osobowych na 1000 ludności (X_5), stopa bezrobocia (X_6), środki trwałe brutto w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca (X_7).

Tabela 1. Wartości cech diagnostycznych

Miasto	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	X_7
Warszawa	6 085	976,7	3 940	136,7	543,6	3,5	141 948
Kraków	4 480	1 060,4	416	103,2	479,6	4,7	60 134
Katowice	4 330	878,3	-1 078	132,9	500,7	3,8	80 003
Poznań	4 419	878,0	-3 005	111,0	525,6	3,6	82 488
Szczecin	3 167	784,6	-290	104,4	412,5	9,7	42 007
Wrocław	5 010	951,3	693	107,0	503,2	5,5	58 732
Toruń	3 612	742,5	-642	93,8	412,2	8,2	40 916
Gdańsk	4 439	929,9	-112	119,6	484,3	5,4	66 887

Źródło: BDL GUS.

W celu umożliwienia jednoznacznego porównywania wartości zmiennych X_3 (saldo migracji) oraz X_6 (stopa bezrobocia) z wartościami progowymi zostały one przeskalowane do wartości dodatnich, przy czym druga z nich dodatkowo została zamieniona na stymulantę⁵. W metodzie TMR w procesie normalizacji zmiennych zastosowana została metoda unitaryzacji zerowanej.

W pierwszej kolejności ocenie została poddana zgodność uporządkowań obiektów w wariancie podstawowym obejmującym 7 obserwacji, bez obserwacji nietypowej (Warszawy).

⁵ W przypadku zmiennej X_3 do każdej obserwacji dodano stałą równą 3100, a w przypadku zmiennej X_6 stałą równą 13. Stopa bezrobocia została wcześniej zamieniona na stymulantę za pomocą formuły: $X_j^S = -X_j^D$.

Tabela 2. Wyniki porządkowania w wariancie podstawowym (bez obserwacji nietypowej)

Pozycja	TMR ($N = 7$)	ELECTRE III ($N = 7$)
1	Gdańsk	Wrocław
2	Katowice	Kraków
3	Wrocław	Katowice
4	Kraków	Gdańsk
5	Poznań	Poznań
6	Toruń	Toruń
7	Szczecin	Szczecin

Źródło: obliczenia własne na podstawie tab. 1.

Tabela 3. Wyniki porządkowania po wprowadzeniu obserwacji nietypowej (TMR)

Pozycja	TMR ($N = 7$)	TMR ($N = 8$)
1		<i>Warszawa</i>
2	Gdańsk	Wrocław
3	Katowice	Gdańsk
4	Wrocław	Kraków
5	Kraków	Katowice
6	Poznań	Poznań
7	Toruń	Toruń
8	Szczecin	Szczecin

Źródło: obliczenia własne na podstawie tab. 1.

Tabela 4. Wyniki porządkowania po wprowadzeniu obserwacji nietypowej (ELECTRE III)

Pozycja	ELECTRE III ($N = 7$)	ELECTRE III ($N = 8$)
1		<i>Warszawa</i>
2	Wrocław	Wrocław
3	Kraków	Kraków
4	Katowice	Katowice
5	Gdańsk	Gdańsk
6	Poznań	Poznań
7	Toruń	Toruń
8	Szczecin	Szczecin

Źródło: obliczenia własne na podstawie tab. 1.

Widoczne jest w tym przypadku uzyskiwanie identycznych pozycji wyłącznie przez obiekty charakteryzujące się niskimi wartościami cech diagnostycznych. Warto jednocześnie zauważyć stosunkowo niską pozycję Poznania. Zostało to spowodowane występowaniem w przypadku tego miasta najwyższego ujemnego salda migracji⁶.

W kolejnym kroku wprowadzona zostaje obserwacja nietypowa (miasto Warszawa) charakteryzująca się w większości przypadków znacznie wyższymi wartościami rozważanych cech diagnostycznych. Wyniki porządkowania przedstawiają dla metody TMR i metody ELECTRE III odpowiednio tab. 3 oraz 4.

⁶ Warto byłoby również rozważyć wartość tej zmiennej dla Poznania jako specjalną odmianę obserwacji nietypowej, lecz wykracza to poza ramy niniejszego badania.

W przypadku metody TMR obserwujemy znaczące różnice w pozycjach zajmowanych przez cztery miasta (Gdańsk, Katowice, Wrocław i Kraków) w obu wariantach. Zmianie nie ulegają tylko pozycje trzech ostatnich miast (Poznań, Toruń i Szczecin). Natomiast metoda ELECTRE III wydaje się mniej wrażliwa na wprowadzenie obiektu nietypowego w postaci miasta Warszawy. Pozycje wszystkich poprzednio klasyfikowanych miast nie uległy zmianie.

Ocena wrażliwości metody ELECTRE III na zmiany wartości progowych wykonana została przy założeniu zmniejszenia oraz zwiększenia wszystkich tych wartości o 20% w porównaniu do ich wartości wyjściowych. Rezultaty przeprowadzonej analizy wrażliwości zaprezentowane zostały w tab. 5 (dla wariantu podstawowego) oraz w tab. 6 (z dodaną obserwacją nietypową).

Tabela 5. Wyniki porządkowania przy zmianie wartości progowych (wariant podstawowy)

Pozycja	Wariant podstawowy ($N = 7$)	Progi < 20%	Progi > 20%
1	Wrocław	Wrocław	Wrocław
2	Kraków	Katowice	Kraków
3	Katowice	Kraków, Gdańsk	Gdańsk
4	Gdańsk		Katowice
5	Poznań	Poznań	Toruń
6	Toruń	Toruń	Poznań
7	Szczecin	Szczecin	Szczecin

Źródło: obliczenia własne.

Tabela 6. Wyniki porządkowania przy zmianie wartości progowych (z obserwacją nietypową)

Pozycja	Wariant podstawowy ($N = 8$)	Progi < 20%	Progi > 20%
1	Warszawa	Warszawa	Warszawa
2	Wrocław	Wrocław	Wrocław
3	Kraków	Katowice	Kraków
4	Katowice	Kraków, Gdańsk	Katowice, Gdańsk
5	Gdańsk		
6	Poznań	Poznań	Toruń
7	Toruń	Toruń	Poznań
8	Szczecin	Szczecin	Szczecin

Źródło: obliczenia własne.

Uzyskane wyniki pozwalają stwierdzić brak wpływu zmiany wartości progowych na pozycje uzyskiwane przez obiekty charakteryzujące się zdecydowanie wyższymi oraz niższymi wartościami zmiennych (Warszawa, Wrocław, Szczecin). Natomiast pozostałe miasta odznaczają się pewną wrażliwością na zmianę warto-

ści progowych. Przy czym nie ma w tym przypadku znaczenia, czy wartości te są zmniejszane czy zwiększane.

4. Wnioski

Przeprowadzone analizy wykazały, że wyniki porządkowania obiektów dla obu wykorzystywanych metod pomimo braku obserwacji nietypowych są zbieżne wyłącznie w zakresie obiektów charakteryzujących się niskimi wartościami cech diagnostycznych. Metoda ELECTRE III charakteryzowała się w porównaniu do metody TMR, w przypadku rozważanego przykładu, mniejszą wrażliwością na wprowadzenie obserwacji nietypowej. Warto jednak zauważyć, że przeprowadzone porównanie ograniczało się do stosunkowo mało liczego zbioru obiektów, co spowodowane było wysoką pracochłonnością obliczeń. W przypadku zmiany wartości progowych g_j , p_j oraz v_j obserwowana była niezmiennosc zajmowanych pozycji wyłącznie w zakresie obiektów odznaczających się znacznie wyższymi i znacznie niższymi wartościami cech diagnostycznych w porównaniu do pozostałych obiektów. Warto jednocześnie wskazać, co było widoczne w uzyskiwanych wynikach, na ograniczenie metody ELECTRE III, polegające na trudności w ocenie, który obiekt jest lepszy w przypadku zajmowania tej samej pozycji przez co najmniej dwa obiekty. Kolejne zagadnienia, z którymi musi się liczyć użytkownik tej metody, to brak możliwości określenia „rzeczywistej” odległości między poszczególnymi obiektami oraz subiektywny wybór wartości progowych. Dalsze możliwości badawcze sprowadzić się mogą do porównania wrażliwości metody ELECTRE III na występowanie obserwacji nietypowych z innymi metodami porządkowania obiektów, oceny tej wrażliwości przy wykorzystaniu liczniejszych zbiorów danych oraz oceny wrażliwości uzyskiwanych wyników na zmianę wag.

Literatura

- Barnett V., Lewis T., *Outliers in Statistical Data*, John Wiley, 1994.
- Breunig M.M., Kriegel H-P., Ng R.T., Sander J., *LOF: Identifying Density-Based Local Outliers*, Proceedings ACM SIGMOD 2000 International Conference on Management of Data, Dallas, TX, 2000.
- Chen C., Liu L.M., *Joint estimation of model parameters and outlier effects in time series*, “Journal of the American Statistical Association”, 88, 1993, s. 284-297.
- Davidson R., MacKinnon J.G., *Econometric Theory and Methods*, Oxford University Press, New York 2004.
- Figueira J., Mousseau V., Roy B., *ELECTRE methods*, [w:] J. Figueira, S. Greco, M. Ehrgott (red.), *Multiple Criteria Decision Analysis: State of the Art Surveys*, Springer Verlag, Boston, Dordrecht, London 2005, s. 133-162.
- Fox A.J., *Outliers in time series*, “Journal of Royal Statistical Society”, Series B, 1972, 34, s. 350-363.
- Hawkins D. *Identification of Outliers*, Chapman and Hall, 1980.

- Hellwig Z., *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom ich rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr*, „Przegląd Statystyczny” 1968, 4, s. 307-327.
- Kufel T., *Ekonometryczna analiza cykliczności procesów gospodarczych o wysokiej częstotliwości występowania*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2010.
- Lu C., Chen D., Kou Y., *Algorithms for spatial outlier detection*, Proceedings of the 3rd IEEE International Conference on Data-mining (ICDM'03), Melbourne, FL 2003.
- Motulsky H.J., Brown R.E., *Detecting outliers when fitting data with nonlinear regression – a new method based on robust nonlinear regression and the false discovery rate*, “Bioinformatics” 2006, 7.
- Pyle D., *Data Preparation for Data Mining*, Morgan Kaufmann Publishers, San Francisco 1999.
- Roy B., *The outranking approach and the foundations of ELECTRE methods*, “Theory and Decision” 1991, 31, s. 49-73.
- Shekhar S., Lu C.T., Zhang P., *A unified approach to detection spatial outliers*, “Geoinformatica” 2003, s. 139-166.
- Tsay R.S., *Outliers, level shifts, and variance changes in time series*, “Journal of Forecasting” 1988, 7, 1-20.
- Williams G.J., Baxter R.A., He H.X., Hawkins S., Gu L., *A Comparative Study of RNN for Outlier Detection in Data Mining*, IEEE International Conference on Data-mining (ICDM'02), Maebashi City, Japan, CSIRO Technical Report CMIS-02/102, 2002.
- Zarządzanie ryzykiem*, red. K. Jajuga, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

SENSITIVITY ANALYSIS OF ELECTRE III METHOD FOR OUTLIERS AND CHANGE OF THRESHOLDS

Summary: The paper carries out the sensitivity analysis for the introduction of outliers of two ranking methods Taxonomic Measure of Development and ELECTRE III. The received results show that, in the case of considered objects, only the latest method is robust. Using the same data significant sensitivity of ELECTRE III method for thresholds change was proved.

Keywords: classification, ranking methods, outliers.